

Aanmerkingen over de oorzaken van den eigenlijken en kwaaden droes der paarden, en betoog dat de laatste niet ongeneeslijk is

<https://hdl.handle.net/1874/31383>

C
№ 510

007 8727

510

N I E U W E
UITVINDINGEN, ONTDEKKINGEN
EN
VERBETERINGEN,

BETREKKELIJK TOT VERSCHIEDEN
KONSTEN EN WELTENSCHAPPEN.

I.

AANMERKINGEN OVER DE OORZAAKEN VAN
DEN EIGENLIJKEN EN KWADEN ERGERS
DER PAARDEN, EN BETROEG DAT DE
LAATSTE NIET ONGENEESLIJK IS.

door den Heer

JAN RUTH VAN ANDRINGA,

Stalmeeſter te Leyden (a).

Het belang dat veele menſchen in de Paarden hebben, het nut waartoe dezelve ons verſtrekken, en de roem welke onze Provintien de geheele wereld door hebben van ſchoone paarden voortbrengen, zo wel als de algemeene Liefhebberij welke wij uit een aangebooren aart voor deze voortreffelijke Dieren bezitten, alle deze redenen hebben mij dikwijls verwonderd doen ſtaan dat men de grondige kennis van derzelve natuurlijke geſteldheid en gebreken van zo weinig belang rekent, dat men zig hier te Lande niet zo wel als in andere toelegt om deze weetſchap geregeld te beoeffenen (b). Om ware het mogelijk den

(a) Deze is dezelfde Heer ANDRINGA waaraan de Heer J. LE FRANCQ VAN BERKHEY in zijne beſchrijving der Paarden (*Natuurlijke Hiſtorie van Holland, Deel. IV. St. I.*) zo veele verpligtingen voor medegedeelde berigten betuigt te hebben

(b) In Frankrijk Engeland en Duitschland zijn Akademien over de Vee-ziekten en voornamelijk over de Paarden,

Uitvindingen.

I

een en ander hier toe aan te moedigen, en dus van tijd tot tijd vorderingen in deze kennis te maaken, heb ik beslooten deze aanmerkingen ter neder te stellen en UE. mede te deelen

Van alle de ziekten waaraan de Paarden onderhevig zijn, is mij de Droës als eene van de opmerkingwaardigsten voorgekomen. Deszelfs aart, oorzaaken, bestaan en voortgang hebben menigmaalen mijnen aandacht bezig gehouden, en bij deszelfs navorsching is mij gebleeken hoe ongegrond en verkeerd men dikwijls de oorzaak en benaaming van denzelven stelt; want gemeenlijk noemt men alle paarden droëzig die loopende neusgaten of kliergezwellen onder de kaaken hebben, zonder verschil te maaken welke eene foort van droës het zij, en van wat oorzaak dezelve voortkoome. Ja dikwijls is het eene ziekte van een geheel anderen aart.

Aangaande de benaaming moet ik zeggen dat ik Droës noem die ziekte, welke de jonge Paarden gemeenlijk krijgen; deze is bij mij de eenige *waare Droës*; als zij dezen eens gehad hebben, krijgen zij hem nooit wederom, en wat zij naderhand van dien aart krijgen is of de *valsche Droës* of de *kwaade Droës*. Van deze drie soorten zal ik één voor één spreeken.

I. *Over den eigenlijken of Waaren Droës.*

Aangaande den aart nu van den waaren Droës: Veele ondervindingen en proeven hebben mij doen stellen dat deze ziekte van een anderen aart is dan men ons tot nu toe heeft doen gelooven, en dat de Paarden deze ziekte niet noodzaakelijk onderhevig zijn, gelijk de Kinderen het krijgen van Pokjes of Mazelen (a); maar

(a) Dit is het denkbeeld dat van verscheiden schrijveren, die over de Paarden handelen, omhelsd wordt: OEBSCHELWITZ, *Nederlandsche Stalmeeſter enz.* zegt onder anderen *bladz. 218.* „ Dit is eene ziekte aan welke de Paarden en „ derworpen zijn, gelijk de Kinderen en ook volwaschen „ menschen aan de Pokken en Mazelen.

maar dat een verkeerd begrip wegens derzelve opvoeding dezelve meestentijds voortbrengt. Zommigen, die deze noodzaakelijkheid van den Droes in de jonge Paarden niet gesteld hebben, stellen dat dezelve van eené te geile weide, te nat gras, of andere vogtigheid, voortkoomt (a), en zij gronden zig op een bij hen aangenoomen stelregel dat deze ziekte in warmer Zuidelijker landen niet zo gemeen is. Doch indien dit waar was dan zouden de denkbeelden welke men algemeen en met regt wegens de nuttigheid van het gras in die ziekte heeft, ongegrond zijn, en wel verre van de Paarden tot een hulpmiddel te verstreken, zoude het hun tot een vergift zijn. Ondertuschen spreekt de dagelijksche ondervinding zulks tegen, en de geheele Provincie van Groningen en Friesland door is men met een goeden uitslag gewoon de droezige Paarden in het land te jaagen. Zie hier nu naar mijne gedagten eené natuurlijke oorzaak, ten minsten voor ons Land.

Een jong paard heeft de eigenschap van zeer nauwkeurig opgepast te moeten worden, en de minste onoplettendheid veroorzaakt dikwijls groote nadeelige gevolgen; deze onoplettendheid nu, of liever dit kwaade bestier, heeft al veel plaats bij het opvoeden der jonge paarden. Dezelve worden veel te vroeg en te onmatig gebruikt, en veel te sterk gevoerd. In alle Provincien worden ook bij de Landbouwers, die Veulens aan fokken, of twee en drie jaarige Paarden koopen, de jonge Paarden te vroeg en te veel naast en bij de oude Paarden aangespannen. De ongelijkheid nu van dit werk voor hunne krachten niet alleen, maar ook het plaatsen der jonge Paarden bij oude die zomtjids gebreken hebben, en het voeren in een gelijken graad met deze

ouden,

(a) Zieden aangehaalden OERSCHELWITZ, *bladz. 219.*
DE LA GUERINIERE, *Ecole de Cavalerie &c. Tom. II. pag. 55.* DE GARSULT, *Nouveau Parfait Marechal, pag. 231.* De schrijver van de *Connaissance parfaite des Chevaux* pag. 251. zegt dat de oorzaak dezer ziekte niet bekend is, en SAUNIER zegt daar geen woord van in zijne *Parfaite Connoissance des Chevaux, pag. 15,* noch ook R. FONTAINE in zijne *Geneeswijze van de ziekten en kwaaden der Paarden,* *bladz. 66. en volg.*

ouden, zijn natuurlijke oorzaaken van ongemak voor de Paarden. Dit schielijk en sterk aanvoeren heeft inzonderheid in de Provintie van Friesland te veel plaats omtrent de jonge Paarden die aldaar ter verhandeling worden opgevoed: Deze koomen in den laatsten Herfst, en wel, zo het Saizoen zulks eenigzins toelaat, eerst in het laatst van November op de stallen, worden daar, genoegzaam zonder daar af te koomen, tot aan de maand van Maart opgehouden, en aan veelen wordt een looper Haver van tagtig ponden 's weeks vervoerd, en ik stel dat een paard aan veertig ponden 's weeks genoeg heeft. Men moest ook deze aanvoering van het eerst van October af beginnen en tot aan de maand Maij onder eene behoorlijke beweging aanhouden. Ik geloof dat zo men deze manier in acht nam, dat men in het algemeen de goede uitwerkingen daar van zoude ondervinden. — Alle deze onmaatigheden nu moeten ongemakken voortbrengen, zetten het bloed te veel aan, doen het gisten, en veroorzaken dus deze kwaal.

Konde men deze manier van denken bij het aan- en opvoeden der jonge Paarden een weinig veranderen, niet de opvoeding wat langer aanhouden, en het gebruik van dezelve wat uitstellen, ik stel voorzeeker dat dit ons niet alleen schooner, maar ook gezonder en sterker, paarden zoude doen verkrijgen.

II. *Over den Valschen Droes.*

Als het Paard nu dezen eigenlijken of waaren Droes niet volmaakt kooft uittewerpen, zo veroorzaakt dit dat deze ingebleeven stof scherper wordt in het lichaam, en, met den tijd ontfteekende, den valschen Droes aahbrengt, welke nogmaals door deszelfs hevigheid, of door onoplettendheid, niet schoon genoeg uitgewerkt hebbende, deze stoffen door den tijd tot een scherper maar ook taaijer en slijmagtiger vogt maakt, en alzo den *kwaaden Droes* uitwerkt.

Den valschen Droes nu betreffende, stel ik dat daarin meer graaden of soorten aangemerkt en onderscheiden

den moeten worden dan zulks gemeenlijk geschiedt; en ik meen gegronde redenen te hebben om den uitwendigen Wurm, gelijk ook de Vaarent en eene soort van Leggers of Zwammen, onder den valschen Droes te moogen plaatsen; want als men in overweeging neemt dat de Wurm zig veeltijds met den Droes vereenigt, als men het vogt dat uit de Wurm voortvloeit, vergelijkt met den snot of droes die bij het verergeren dezer ziekte zijnen loop na den neus neemt, zal de overeenkomst tusschen dit alles deze stelling moeten bevestigen. De Vaarent, die op meer plaatsen dan alleen agter het oor voortkoomt, en welke ik verscheiden maaten aan den Maan-streng, de Lenden en den Staart-streng heb gevonden, bewijst dit insgelijks, en de Zwammen of Leggers, die veel van een Spongicus gezwel verschillen, laten mij hier omtrent geen twijfel meer; want ik heb van dezelve eene ontsteeking niet alleen op de punt van den elleboog maar ook door den geheelen voorbout, en eene opzwellung van den schouder en van de borst-spijeren, gezien, en eene ongelooflijke ontlasting van vogtstoffen uit dezelve, waarom men alle zulke soorten van Vaarent en Zwammen van accidenteele ongemakken moet onderscheiden, die door drukken, stooten, rukken of knellingen met het hoefijzer veroorzaakt worden.

Indien nu een paard van deze Valschen-Droes stoffen niet volmaakt gezuiverd wordt, en die kwaadaartige ingebleeven stoffen zig nu bepaalen om zonder uitbarstingen hunnen loop naar binnen te neemen, en de edele deelen aantedoën, zonder dat 'er eene afscheiding naar buiten gemaakt wordt, zo verwekt zulks eene zo spoedige ontsteeking dat het Paard daar in het kort van sterft.

III. Over den Kwaaden Droes.

Maar zo deze stoffen zig bepaalen om door de longbuizen naar den neus afgeleid te worden, dan verkiest die loop altijd eene zijde, en het Paard heeft den kwaaden droes.

Alle Paarden met één loopend neusgat en gezwollen kaakklier aan de eene zijde, zijn bij mij kwaad-droezig, in hoeveele foorten men deze ziekte ook moog onderscheiden, als in Maandroes, Steendroes, enz. Het onderscheid van het uitloopend vogt dat in deze zogenaamde verschillende foorten plaats heeft, bestaat alleenlijk in derzelve meerdere of mindere kwaadaardigheid, of van de gesteldheid van het Paard, of van het Seizoen; en de Fransche benaaming van *Morve*, *Spotterigheid*, is mijns bedunkens met den eigenlijken aart dezer ziekte overeenkomstig en is daar met regt aangegeeven, om dezelve van den *waaren* en *valschen Droes* te onderscheiden.

Met de allernaauwkeurigste opmerking heb ik in het aankoomen van den kwaaden droes, (behalven van dien welke zig aanstonds met eenige doodelijke tekenen gepaard vondt), eenige paarden gezien welken dezelve met weinig koorts aankwam, doch dat de ziekte zig in een dag twee of drie bepaalde, en de kaakklier hard en het neusgat loopend wierdt. Ik heb in zommige Paarden dezelfde looping en hardigheid ook ontdekt zonder de minste voortekenen. Dit is de reden waarom ik zeker stel dat deze ziekte door eené afsijpeling van den omloop van het bloed ontstaat, die deze stoffen van hetzelfde scheidende, hunnen loop ter ontlasting van de longbuizen langs eene zijde uit de holligheid van den neus neemt, en de eene zijde van den kaakklier aandoet; want ware het dat die stof haaren uitloop regelmatig uit beide de zijden van het hoofd nam, zoude ik zeker stellen dat die het geheele lighaam als in den waaren droes meerder zoude aandoen, maar men ziet bij den kwaaden droes dat een paard aan de eene zijde van den kop wordt aangedaan, terwijl de andere onbeschaadigd blijft.

Dat men bij het openen der paarden het slijmvlies bedorven heeft gevonden, en daar uit verondersteld dat de kwaade droes aldaar zijn zetel heeft, komt mij met de rede meer overeenkomstig voor te moeten gelooven, dan dat dit door het afsijpelen van den snoot in het

het slijmvlies is veroorzaakt, want als men begrijpt dat die vogten door den omloop van het bloed in het wederkeeren dien taaien slijm laten blijven hangen, welke van een bijtenden aart is, is het wel te begrijpen dat zulks aldaar een bederf moet maaken, maar niet dat zulks juist door eene aansteeking van het snotvlies is veroorzaakt. Uit dit alles moet men dan zee-ker stellen dat de kwaade droës uit het bloed ontstaat, en uit de bedorven droëstoffen, die in het lig- haam gebleeven zijn, behooren wordt,

Ik heb bij alle onderzoek en ondervinding met een ijder moeten besluiten dat de kwaade droës-ziekte, onder wat benaaming en in welken graad die ook bestaan mag, van een besmettenden aart zij; en als men de besmettelijkheid van deze ziekte met de meeste Schrijvers zo sterk moet stellen, dat een Dek, Toom, Zadel, of Tuig, de Stallen, zelfs jaaren daarna, zoude kunnen aansteeken, ja dat een Mensch, een Hond, of iets dat in een besmetten stal gebruikt is, ja de lugt zelfs van een voorbijrijdend paard, de besmetting kan aanbrengen, zo zal men mijn gevoelen nog meer billijken, dat deze kwaal voortkoomt uit eene inwendige kwaade gesteldheid van het paard, welke aantrekkende kragt gevoegd bij de van buiten aankoomende besmetting den kwaaden droës voortbrengt (a).

Indien dan een paard zulk eene aantrekkelijke eigenschap voor den Droës bezit, en als men die, gelijk zij het waarlijk is, moet stellen voor eene ziekte van zo veel belang en gevolgen, hoe zeer is men dan ver-

(a) Dit gevoelen van den Heer ANDRINGA is met de gezonde Pathologie overeenkomstig. Ter voortbrenging van alle ziekten wordt eene voorbereidende en eene opwekkende oorzaak vereischt. De voorbereidende oorzaak is hier de innerlijke kwaade gesteldheid waardoor het paard geschikt wordt om den Droës te krijgen, zo wanneer 'er eene opwekkende oorzaak bijkoomt, en deze is hier de besmetting door een Dek, Zadel, enz. voortgebracht; zonder eene voorbereidende oorzaak nu kan eene opwekkende oorzaak geene ziekte voortbrengen.

verplicht om niet alleen de uiterste oplettendheid bij dezelve te gebruiken, maar ook alles bij de hand te neemen om dezelve te verhoeden.

Deze ziekte is in het algemeen voor onherstelbaar gehouden, maar ik geloof in waarheid dat dit meer een aangenaamen vooroordeel van lange overleveringen is (a) dan wel op de strikte waarheid gegrond, mits dat

(a) Dus stelt GARSULT in zijn bovenaangehaalde werk, als hij, van den kwaaden Droes spreekende, zegt: „Ik begin met te verzeekeren dat deze ziekte ongeneeslijk is, want neer zij zig duidelijk en zeker verklaard heeft, en dat men ze even weinig kan geneezen als men een steek door het hart kan geneezen” (pag. 235). En op eene andere plaats in hetzelfde Hoofdstuk: „Men moet niet in beraad staan om het droezige paard, zodra deze ziekte openbaar is, dood te slaan” (pag. 237). LA GUERINIERE prijst eenige middelen tegen deze ziekte aan, en zegt evenwel: „In weerwil van alle deze middelen zo moet men deze kwaal voor ongeneeslijk houden, hoe weinig verouderd dezelve ook zij, en zelfs moet men deze middelen niet beproeven dan in de onzekerheid waarin men mogt wezen of het deze ziekte wel zij, want zodra men daar verzeekerd van is, mag men deze onkosten wel voor verlooren aanzien, dewijl deze ziekte door alle lieden van ondervinding voor ongeneeslijk erkend wordt” (pag. 54). SAUNIER onderscheidt zelfs drie soorten van kwaaden Droes, welke hij voor ongeneeslijk verklaart, met deze bijvoeging. „Het kortste is om zodanige Paarden aanstonds dood te slaan, opdat zij geene andere aansteeken die hen naderen”. (pag. 21). — Het kortst is het zekerlijk, maar is het wel noodzaakelijk? Anders is dit geneesmiddel wat sterk. — De Schrijver van de *Connaisance parfaite des Chevaux* stelt evenwel deze ziekte niet volstrekt ongeneeslijk mits men 'er vroeg bij zij, en zegt alleenlijk, „dat de kwaade Droes waar in de snoot wit ziet en zo dun als water is doodelijk zij” (pag. 235). R. FONTEIN gaat nog veel verder, en zegt duidelijk: „Als ik alles wel overweeg dunkt mij waar het noodzaakelijk dat alle Natien onderling overeenkwamen om op een en denzelfden tijd alle kwaaddroezige paarden, of die men vermoedt zo te wezen, te doden; 't was genoeg als ze maar aangestooken klieren hadden, en de uitlooping

dat men dezelve in haare aankomst ontdekt en tegen-
gaat, en niet onherstelbaar laat worden, want anders
kunnen zelfs de geringste gebreken onherstelbaare kwaalen
worden; ook moet men in dezen wel degelijk de
herstelbaare van de ongeneeslijke onderscheiden, ge-
lijk bij voorbeeld als in een Paard de Wurm zig te gelijk
met den kwaaden Droes paart.

Hoe kwaadaartig dan de kwaade Droes over het al-
gemeen zij, en hoe erg dezelve in een Paard mooge
koomen, zo moeten daar zulke middelen aan toegebracht
worden, die ter ontbinding van deze stoffen van het
bloed, en ter ontlasting van dezelve uit het lighaam,
kunnen dienen. Op dezen grond oordeel ik ook dat
deze ziekte van zodanig een aart is dat zij
niet ongeneeslijk is, en ik heb reeds met verscheiden
middelen proeven genoomen waarvan ik tot heden het
genoegen heb van vrij wel in mijne verwagting beant-
woord te worden. De tijd en een nog grooter ge-
tal van Paarden, van deze ziekte aangetast en door
mijne behandeling geneezen, zullen tot een zeeker be-
wijs verstreken van derzelve deugdzaamheid, welke
ik na veele herhaalde proeven niet zal nalaten aan
U. mede te deelen.

II.

„ping van den neus weinig en slijmagtig was om ze dood
te slaan, en niet toe te laten dat ze gevild of geopend
wierden, maar ze aanstonds te begraven”. (blad. 37.)
[Zo ik evenwel eenig denkbeeld van eene besmettelijke
ziekte heb, zoude dit middel, dat niet alleenlijk hard maar
ook onuitvoerlijk is, nog niet genoegzaam zijn om deze ziekte
uitlebluschen en voor de volgende geslagten van paarden
voortekoomen.

Uit alle de bijgebragte redeneeringen van den Heer AN-
DRINGA schijnt te blijken dat het gevoelen van den Heer
DE LA FOSSE, als stellende de oorzaak zo wel als de zit-
plaats van deze kwaal in het Snorvlies, niet gegrond is, en
dat zijne behandeling, bestaande in het bezigen van trepaan-
nen, niet voldoende kan zijn ter geneezing van deze ziekte,
gelijk de ondervinding ook dikwijls getoond heeft dat zij niet
is — Ook is 'er, dunkt mij, buiten het trepanneeren wel
middel om bij de voorhoofds- en kaak-hollen te koomen.]